

Ulas Samchuk made the main conclusion about mutual relations between History and Culture. He insisted on the fact that culture plays one of the most important role in the state building process. Almost in his literary creations especially in the pre-war works is noticed the culture influence on the hole national character and political consciousness of the nation.

The writer puts forward the idea about the special purpose of the artist in the society. He proves that the artist is a “preacher” in society who stands at the very beginning of social changes. In his literary-critical works Ulas Samchuk has created his own philosophy of art and culture. The main peculiarity of this philosophy says about the artist’s understanding of the outward and the cognition of the individuality of the Ukrainian nation. The important thing in this process is the analysis of mental, historical and creative roots of the Ukrainians.

The aesthetics of the Ukrainian literature which was created by Ulas Samchuk based on the modern European culture. The author’s philosophy covers the present time and the future and his literary thoughts give the impulse to the society and public thinking development which can lead to the effective social changes.

Key words: historyhesis of nations, traditionalism, high literature, role of artist, avant-gardism.

УДК 82.091'(560).32

Надія СЕНЧИЛО

АНТЕЇСТИЧНІ ІНТЕНЦІЇ У НОВЕЛАХ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ ТА С. КОДЖАГЪОЗА

У статті на основі реалістичних творів малих жанрових форм української письменниці О. Кобилянської та турецького письменника С. Коджагъоза акцентується увага на антеїстичній проблематиці як схожому віддзеркаленні самосвідомості двох народів з різним культурним досвідом. Зроблено спробу порівняльного аналізу новел О.Кобилянської «На полях» та С. Коджагъоза «Насип».

Ключові слова: антеїзм, національний характер, реалістична проза, новела.

Тривале існування людини у певному середовищі сприяє творенню відповідних модусів свідомості, сприйняття і розуміння дійсності, що в подальшому відображається і у художніх формах,

вигорених цим індивідуумом. Такі екзистенціали, характерні певному народу, проявляються у літературних творах, аналіз яких у порівняльному аспекті дозволяє побачити спільні ознаки ментальності у національних спільнот, які мають різний історичний, духовний, релігійний шлях розвитку. Розглядаючи проблему національного характеру, вчені виділяли такі архетипні риси вдачі українці, що втілені впродовж тривалого часу у класичних літературних творах, як індивідуалізм (визнання творчої активності особи), кордоцентризм (перевага емоційного над раціональним), естетизм (культ краси), антеїзм (прив'язаність до землі, природи) [7, с. 352]. Ментальні ознаки українців продовжують привертати увагу дослідників, на що вказують праці К. Кислюка [2], Я. Гнатюк [1], С. Кримського[4], А. Покотило [6] та ін.

Зосереджуючи у нашому тексті увагу на антеїстичності, вважаємо за потрібне звернутися до філософського словника і дати визначення цьому поняттю. «Антеїзм – філософське поняття, що означає єдність людини з природою («землею-матір'ю»), домінування ідеї про нерозривну єдність людини й природи» [13]. Назва поняття походить від імені давньогрецького міфічного персонажа – Антея, який, за умови контакту з землею, мав непереможну фізичну силу.

Як відомо, загальнотеоретичне розуміння антеїстичності як однієї з рис української ментальності було запропоновано Д. Чижевським («Нариси з історії філософії на Україні», «Історія української літератури»). Цю ідею також розробляли О. Кульчицький, І. Мірчук, В.Янів та поглиблювали у своїх наукових розвідках А. Бичко, С. Кримський, М. Попович, В. Нічик та ін..

Свої початки ідея антеїзму бере ще з часів Київської Русі, поглиблюється у філософії «сродності» Г. Сковороди, активно розвивається в українській філософській думці доби Романтизму на чому наголошують у своїх працях дослідники К. Кислюк [2], А. Покотило[6]. «Значно глибинніше поєднання екзистенційного та антеїстичного мотивів зустрічаємо у романтичній історіософії, що суголосно панівним тодішнім світовим ідейним орієнтаціям намагалася доповнити політичну самостійність української історії та культури їх самотньою духовною тяглістю. Насамперед ішлося про вкоріненість духу в «землі» - зазначається у праці

К. Кислюка [2, с. 73]. З вищесказаного випливає, що ідея антеїзму у вітчизняних дослідженнях більшою чи меншою мірою розглядалася у контексті доби Романтизму, тоді як вияви антеїстичності у реалістичному руслі досі залишалися поза увагою вітчизняних дослідників.

Ідея нерозривної єдності людини з природою (землею), яка виражається у класичних літературних творах, характерна також і для турецької літератури, про що свідчать праці турецьких літературознавців Алі Аскера Бала [11], Намика Кемаля Шахбаза [12], Пинар Касаполу Акйол [10].

У кінці XIX на початку XX століття тема землі була надзвичайно актуальною у світовій літературі, на чому наголошував у праці «Влада землі в сучасному романі» ще І. Франко, вважаючи цю тему «одним з найцікавіших явищ сучасної європейської літератури» [9, с. 176].

У зазначеному контексті, у даній статті нас будуть цікавити прояви антеїстичних інтенцій у реалістичній прозі (малі жанрові форми) української письменниці Ольги Кобилянської та турецького новеліста Саміма Коджагьоза, які, виходячи з аналізованого матеріалу, вказують на спільну рису національного характеру українців і турків.

У реалістичній прозі мотив землі тісно переплітається з темою селянина, для якого поле є не абстрактною чи символічною категорією, а тим, що відповідає дійсності, що повсякчас знаходиться у фокусі свідомості як конкретна фізична матерія. Паралельно з просторовими мотивами землі [8, с.10] та селянства, в залежності від авторського задуму, побутують мотиви праці та корисливості.

У новелі О. Кобилянської «На полях» земля є лейтмотивом і у свідомості селянина постає живою істотою на рівні з людиною чи твариною. «Про неї говорилося як про живу істоту. Хто її кормив – того кормила й вона. Хто її не занедбував – того не занедбувала й вона» [5, с. 318]. Селянська праця нерозривно пов'язана з фізичною дією на землі у кожен пору року, що створює стійку залежність людини від землі як від основного засобу для існування, що впливає на долю. Тривалий симбіоз, що супроводжується емоціями (радість від врожаю, смуток від втрат посівів, потреба турбуватися про плоди своєї праці і бажання примножити їх, звичка до сезонної

роботи, страх втратити поле) окрім залежності, рано чи пізно у людині породжує відчуття прив'язаності, антеїстичності: «журбою і мозолею пересякла кожна грудка, але й любов'ю» [5, с. 318]. Праця на землі забиравала весь вільний час, змушуючи тяжко фізично трудитися з раннього ранку до пізнього вечора і віддавати всі сили для того, щоб в результаті отримати винагороду у формі врожаю. Прив'язаність українського селянина до поля передавалася з покоління в покоління: від батька до сина, що в свою чергу сприяло формуванню антеїстичності у характері. Формувався стереотип свідомості, про що йдеться у нарисі О. Кобилянської: «...молодший син не вдався. Йому була земля байдужа, і він оминав працю» [5, с. 320]. Тобто людина не гідна до фізичної роботи, наділяється негативними рисами, сприймається як соціально втрачена, не здатна в подальшому взяти на себе відповідальність за загально визнані цінності, що передаються з покоління в покоління і нести їх далі.

Поза тим земля мала для селянина не лише життєве значення, але й соціальне. Кількість землі впливала на місце селянина у своїй соціальній ієрархії, відкривала для людини можливості нових соціальних взаємин, тоді як її відсутність перетворювала селянина в нічого не вартого наймита. Селянин із землею вважається повноцінним об'єктом соціального строю і водночас ставав об'єктом корисливого інтересу для представників інших соціальних груп. Пропінатор «...ніяк не міг відірватися від сього кусника землі назавсіди» [5, с. 320], тільки, на відміну від селянина, земля виступає для нього не як цінність і об'єкт любові, а як спосіб наживи, те що приваблює вигодою.

«Земля лежала сумна» після того, як залишилася без молодого господаря, «щось сильне здорове не могла вона створити без молоді сили. Мусила ждати.» [5, с. 323]. З цієї цитати чітко виражається пряме відношення «людина – земля», земля розуміється як жива істота, яка чекатиме свого господаря, доки він відбуде вимушену службу в армії. Тут земля персоніфікується і наділяється роллю на рівні з матір'ю чи дружиною, яка «мусила ждати». Вона також наділяється творчою енергією, що у поєднанні з іншою творчою (чоловічою) силою дасть плід. Підтвердженням цієї думки знаходимо у А. Покотило, яка зазначає, що «ставлення

до землі в українців завжди мало сакральний ореол. Вона сприймалася і сприймається як материнське родове начало [6, с. 8].

У свідомості селянина земля постає не домінантою, а підпорядкованою його фізичній силі, хоча насправді це не що інше як його власна несвідома залежність від землі. Земля стала основою світобачення.

Антеїстичні мотиви наскрізно пронизують новелу О. Кобилянської, утверджуючи домінування ідеї про нерозривну єдність в українській реалістичній прозі людини з природою.

До художнього освоєння соціальної тематики села звертаються і турецькі письменники реалісти першої половини ХХ століття: С. Ертем, С. Фаїк, С. Коджагьоз тощо [8, с. 10].

Проблему відношення селянина до землі порушує у своїй творчості турецький письменник С. Коджагьоз. У новелі «Насип» письменник акцентує увагу на людині, яка змушена боротися зі стихією, що з року в рік знищує частину врожаю, ніби глузуючи над тяжкою працею трудівника, лишаючи навіть тих скромних засобів до існування. Жителі регіону стають моральними заручниками стихії, бо «у всіх на думці було одне: загине насіння, праця цілого року» [3, с. 349].

«Переповнений глибокою тугою погляд Ісмаїла блукав по молодих сходах. Якби тільки вдалося їх врятувати... Коли під'їхали до його поля, серце стиснулося» [3, с. 351]. Автор показує, який великий вплив на людину має земля, селянин повністю залежний від неї, клопоть поля впливає на його емоції, думки, почуття, дії, повсякденне життя. Добрий чи поганий врожай, непередбачувані погодні зміни (повінь) знакові для долі селянина. У новелі вони є предметом безперервних турбот героїв, причиною їх позитивного чи негативного настрою: «Ісмаїл ледь не плакав, через те, що не міг справитися з природою, подолати її. Почуття справедливості в його душі готове було збуритися. Але проти кого? Проти Аллаха, річки, дощу, темряви чи проти самого себе? Проти власного рабства? Він цього не розумів, але думка про те, що цілий подальший рік його життя може залежати від якоїсь польової миші, доводила його до божевілля» [3, с. 353]. Тяжка щоденна праця, якої вимагала земля, заповнюючи все життя селянина, тут не сприймається як щось

критичне, бо є ще страшніший непередбачуваний ворог, який не підкоряється нікому, перетворюючи людину у раба без рабства.

Стоячи по пояс у воді, Ісмаїл не переставав повторювати: «на себе я махнув рукою, а чим волів годувати?» [3, с. 353]. Абсолютна залежність від джерела засобів до існування, визначає долю героя, попередньо змінивши систему цінностей, витіснивши власну особистість на другий план. Селяни намагалися відірвати Ісмаїла «від брудної землі, до якої він пригорнувся, ніби дитина до материних грудей» [3, с. 354]. Людина стала невіддільною від землі і вже не уявляє без неї свого існування, цінність власного життя мислить на рівні з цінністю поля, за яке готова платити найвищу ціну. Порівняння героя з дитиною, а ґрунту з матір'ю-годувальницею, підкреслює нерозривний зв'язок, який виражається у відношенні «людина-земля». Нерозривна єдність із землею визначає духовний світ героя, його мораль і можливо не до кінця усвідомлене уявлення про життя.

Порівнюючи новели О. Кобилянської та С. Коджаґьоза, окрім схожої тематики та частково подібних поглядів на селянське життя, знаходимо також і відмінності, які в першу чергу проявляються у авторській позиції. Позиція О. Кобилянської дещо ідеалістична, селяни у новелі «На полях» позбавлені критичного ставлення до дійсності, тоді як у героя новели «Насип» С. Коджаґьоза присутнє явне критичне начало, хоча воно і залишається не реалізованим. Спільним є також те, що земля і у практичному, і в духовному сенсі постає у свідомості як українського, так і турецького селянина в образі матері-годувальниці. Природний світ у якому твориться і реалізує себе особистість, а відтак і національна культура, формує образ конкретної етнічної спільноти з її своєрідними рисами характеру, особливостями свідомості. Тому відтворення антеїстичних інтенцій убачалося письменниками реалістами О. Кобилянською та С. Коджаґьозом у характерних проявах як для українського, так і для турецького духовного розуміння традиції ставлення до землі, усвідомлення її не просто як території, а як великої родової або соціальної цінності. Проблематизація прив'язаності до землі у граничних її проявах творить соціокультурний контекст світогляду. Безперечно виражене в літературі національне сприйняття дійсності, віддзеркалює самосвідомість народів, їхнє відчуття і

розуміння своєї етнічної ідентичності і являє собою цікавий матеріал для подальших наукових пошуків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гнатюк Я. Український кордоцентризм: історико-філософський аналіз: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філос. наук, спец. 09.00.05 «історія філософії» / Я.С.Гнатюк. – Львів, 2005. – 19 с.
2. Кислюк К. Історіософія у контексті української філософської культури // К. Кислюк. // Філософські аспекти. Наукові виклади. Зб. наук. праць. – Х., 2010 – Вип. 1. – С. 72-76.
3. Коджагез С. Насыпь // Плата за молчание. Рассказы. Сборник. [Пер. с тур. А. Зырина]. – Л.: «Худож. лит.». 1974. – С. 348-354.
4. Кримський С. Архетипи української ментальності / С. Кримський // Проблеми теорії ментальності. – К.: Наукова думка, 2006. – С. 273 – 301.
5. Кобилянська О. На полях // Ольга Кобилянська. Твори у 3-х томах. – К.: Держ. вид. Худ. Літ., 1963 – Т. 3. – С. 317-323.
6. Покотило А. Антеїзм як основа світогляду українців // А. Покотило. Артанія. – 2008 – Книга 10, - С 6-13.
7. Проблема національного характеру і національного образу світу // В. Будний, М. Ільницький. Порівняльне літературознавство: Підручник. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 353-358.
8. Сенчило Н. Соціальна турецька новела першої половини ХХ століття: жанрові особливості, типологія героїв: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд.філол. наук, спец. 10.01.04 «література зарубіжних країн» / Н. О. Сенчило. – Київ, 2013. – 19 с.
9. Франко І. Влада землі в сучасному романі // Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – К.: «Наукова думка», 1980 – Т. 28. – С. 176 – 195.
10. Akyol P. K. Kullanım Şekillere ve Geleneğiyle Kültürümüzde Toprak // Kültürümüzde Toprak. Ocak 2012. – Yıl IV, Sayı 1. – S. 316-333.

11. Asker Bal A. Toprak Kesilen Bedenler; Neşet Günel'in Kırsal Yaşam Manzaraları // Kültürümüzde Toprak. Ocak 2012. – Yıl IV, Sayı 1. – S. 132-140.

12. Şahbaz N. K. Ceyhun Atuf Kansu'nun Şiirlerinde Toprak Teması ve Sakarya Meydan Savaşı'nın «Ve Toprak» // Kültürümüzde Toprak. Ocak 2012. – Yıl IV, Sayı 1. – S. 183-192.

13. uk.wikipedia.org/wiki/Антеїзм

H. СЕНЧИЛО

АНТЕИСТИЧЕСКИЕ ИНТЕНЦИИ В НОВЕЛЛАХ О. КОБЫЛЯНСКОЙ И С. КОДЖАГЕЗА

В статье на основании реалистических произведений малых жанровых форм украинской писательницы О. Кобылянской и турецкого писателя С. Коджагеца акцентируется внимание на антеистической проблематике как сходственном отображении самосознания двух народов с разным культурным опытом. Сделано попытку сравнительного анализа новелл О. Кобылянской «На полях» и С. Коджагеца «Насыпь».

Ключевые слова: антеизм, национальный характер, реалистическая проза, новелла.

N. SENCHYLO

ANTHEISTIC INTENSIONS IN NOVELLAS BY O. KOBYLIANSKA AND S. KODZHAGHIOZ

This article is based on realistic works of short genre forms by Ukrainian writer O. Kobylianska and Turkish writer S. Kodzhahioz. It focuses on the atheism topic as parallel reflections of self-comprehension of the two nations with different cultural backgrounds. The attempt of comparative analysis of novellas «In the Fields» by O. Kobylianska and «The Hillock» by S. Kodzhahioz has been made.

The long existence of a human in a certain environment contributes to the emergence of corresponding consciousness modes, perception and apprehension of the reality that are also subsequently transmitted to works of fiction created by such an individual. These existentials, which are typical for a certain nation, become apparent in literary works. Their analysis in the comparative aspect permits to observe common signs in the mentality of national communities which have different historical, spiritual and religious paths of development.

Antheistic themes thoroughly permeate the novellas “In the Fields” by O. Kobylanska and “The Hillock” by S. Kodzhahioz and confirm the dominance of an idea about the intrinsic unity between a human being and the nature in Ukrainian and Turkish realistic prose.

When comparing the novellas by O. Kobylanska and S. Kodzhahioz, except for similar subjects and partially akin outlooks on the rural living, one can also find differences. Primarily, they appear in the author’s viewpoint. The viewpoint of O. Kobylanska is somewhat idealistic. Peasants in the novella «In the fields» are deprived of critical attitude towards the reality, whereas the protagonist of the novella «The Hillock» by S. Kodzhahioz has an obvious critical basis, although it remains unfulfilled. A common thing is also that the earth, both in a practical and spiritual sense, manifests itself as the nourishing mother in the consciousness of a Ukrainian and Turkish peasant. The natural world, where an individual is created and fulfills himself, as well as the national culture does, forms the image of a special ethnic community with its peculiar character features and the specific nature of consciousness. That is why the presence of antheistic intensions was observed by the realist writers O. Kobylanska and S. Kodzhahioz in characteristic manifestations of both Ukrainian and Turkish spiritual insight for the traditional attitude towards the earth. They perceive it not just as terrains but rather as a great patrimonial or social value. The problematisation of bonding with the earth in its frontier aspects creates the sociocultural context of a worldview. The national apprehension of the reality, which is scrupulously expressed in the literature, reflects the self-comprehension of nations, their feeling and understanding of their ethnical identity. This phenomenon is an interesting matter for further investigations.

Key words: antheism, national character, realistic prose, novel.

УДК 721.161.2:7.017.4

Юлія СОКОЛОВСЬКА

ЕКСПРЕСИВНО-ВИРАЖАЛЬНА РЕЦЕПЦІЯ КОЛЬОРУ В ПРОЗОВОМУ ДИСКУРСІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

Стаття фокусується на особливостях функціонування кольору та його експресивно-виражальній рецепції у прозі Ірен Роздобудько.

Ключові слова: колір, експресія, проза, Ірен Роздобудько.